

Radionica o programima supstitucijske terapije opijatskih ovisnika

**Ured za suzbijanje zlouporabe droga, Vlada RH
(TAIEX)**

Zagreb, Hotel R. Esplanade, 26.-27.2012.

Politika tretmana i organizacija sustava za tretman opijatskih ovisnika u RH. Stanje, rezultati

Prof.dr.sc. S.Sakoman
Referentni centar MZ RH za ovisnosti o drogama,
KBC, „S.milosrdnice”, Zagreb, Vinogradnska 29
e-mail: slavko.sakoman@gmail.com

Politika tretmana u EU zoni..

- U EU zoni programi tretmana **opijatskih** ovisnika uključujući i ORT nisu standardizirani
- U nekim državama, „politika” ima veći utjecaj na programe liječenja od „strukte”
- Ne uvažavaju se načela **evidence based** medicine
- Razlike među državama u organizaciji sustava za tretman su vrlo velike
- Epidemiološko praćenje otežano

.....razlike u EU

- U dostupnosti i vrsti programa
- Pokrivenosti ovisnika tretmanom,
- Pokrivanju troškova liječenja
- Korištenju lijekova (metadon, buprenorfin, morfin, heroin, kodein...),
- ***Smjernicama***
- Uključenosti specijalista ali i GP.
- Kontroli provedbe od strane države

Primjera radi, razliku u farmakoterapiji, uporaba *lijekova*

- Premda su populacije opijatskih ovisnika u zemljama sličnih karakteristika, **kako to** da se npr. u Sloveniji, Austriji, preko 80% ovisnika liječi metadonom ili morfinom (buprenorfin ispod 20%) a u **Francuskoj ili Finskoj** preko 80% koristi buprenorfin?
- Neke zemlje koriste i „medicinski“ heroin
- U nekim državama postoji „liste čekanja“

Temeljna polazišta važna za politiku tretmana u RH

- Zlouporaba droga je ***javno zdravstveni*** problem
- Liječenje je integralni dio državne, primarne specijalizirane zdravstvene zaštite
- Ovisnost je kronična, rec. bolest (bolest obitelji)
- Ovisnika se prihvaca kao i svakog drugog kroničnog bolesnika, bez ***stigme i diskriminacije***.
- Pristup tretmanu individualan, potrebno elastično prilagođavanje pacijentu kao ***subjektu***, njegovim potrebama, mogućnostima.
- U izboru programa, potrebna procjena korist/šteta
- Terapija je proces koji traje (često i doživotno)

Načela DRŽAVNE POLITIKE TRETMANA ovisnika u RH

- Što ranije otkrivati ovisnike
- Pokriti tretmanom što veći broj slučajeva
- Osigurati što bolju (dužu) retenciju i medicinsku kontrolu u program uključenih ovisnika
- Osigurati laku dostupnost lijekova bez limita.
- Tretman je **besplatan**
- Uz farmakoterapiju osigurani po potrebi i drugi terapijski postupci
- Osigurano liječenje komorbidnih poremećaja i mjere za smanjenje rizika smrti i HIV, HCV....

Dostupnost programa, mreža, decentralizirani pristup u RH

- Temelj sustava čini mreža specijaliziranih **Centara** za izvanbolničko liječenje (Službe za ovisnike pri Zavodima za javno zdravstvo)
- Ovlašteni liječnik provodi dijagnostiku, određuje indikacije za ORT, doze, vrstu programa i daje pisane preporuke za GP, sukladno **Smjernicama**
- Tim **Centra** osigurava kontrolne pregledе, psihoterapiju, testiranje na droge, viruse HIV-a, HCV.., provodi obiteljsku terapiju, socijalne intervencije, psihoedukaciju,

Uloga GP....

- tjedno provjeravaju stanje ovisnika, metadon podižu u ljekarnama i daju u svojim ordinacijama u režimu koji se individualno određuje (obično se jedna do dvije doze tjedno piju pod kontrolom a za ostale dane (uvijek i vikend) priprema se mješavina i daje za kući)
- Za buprenorfin ovisnik dobiva recept i sukladno uputama Centra, sam podiže lijek u ljekarni i nosi kući...

.....

- i ovisnika ponovo i ponovo, sukladno individualnim potrebama, upućuju u Centar na kontrolne preglede
- U Centrima rade interdisciplinarni timovi (liječnici, obično psihijatri, psiholog, med. Sestre i drugi profili stručnjaka

Laka dostupnost metadona i buprenorfina

- i redovit stručni nadzor osigurani su kroz angažman liječnika opće medicine (oko 6.500 ovisnika zbrinjava oko 1100 GP's)
- Svaki ovisnik ima ili u kratko vrijeme može riješiti pitanje zdravstvenog osiguranja i odabrati svog GP.

Mjesto i uloga ORT je regulirana

- Nacionalnom strategijom i Akcijskim planom suzbijanja zlouporabe droga
- Zakonom o suzbijanju zlouporabe droga
- Smjernicama za farmakoterapiju opioidnih agonista
- *Moguć režim take home* za vikend, ili do 6 dana u tjednu, za put preko granice max. 15 dana, za godišnji nije ograničeno, procjena individualna

Razlike u Smjernicama za metadon i buprenorfin

- Razlike u *Smjernicama* za provođenje terapije **metadonom** u odnosu na buprenorfin u RH utemeljene su na državnoj politici tretmana.
- Što je lijek adiktivniji i rizičniji, potrebna je snažnija kontrola i veća opreznost u primjeni.
- liberalnija primjena **buprenorfina** (recept u ruke i uzimanje bez supervizije), pomaže ovisnicima u socijalnoj rehabilitaciji i time imaju bolju perspektivu.
- To utječe i na njihovu preferenciju u izboru lijeka. Oblik **bup/nx** se preferira za ovisnike sklone manipulaciji i venoznom uzimanju lijeka

- Kratko o samom konceptu liječenja i odabiru farmakoterapije.....

Drug addiction: chronic relapsing disease

(Hser et al. 2001; McLellan et al. 2000; O'Brien & McLellan, 1996; Golstein & Herrera, 1995)

- **Drug addiction is a chronic, lifelong relapsing disease with frequent medical complications (eg HIV, HVC, TB) and a high fatality rate**
- Each detoxification is followed by 80–95% relapse
- Long-term stable abstinence rates range between 10–25%
- Estimated heritability of drug dependence is about 40%
- Personal responsibility similar to other chronic diseases eg diabetes
- Biological substrates identified for drug seeking behaviour and relapse
- Pharmacological interventions rather ineffective in **cure** of drug addiction
- Pharmacological interventions quite effective in **care** for drug addiction
- Treatment compliance similarly problematic as in other chronic diseases

Sukladno tome.....

- Ovisnike treba liječiti kao i sve druge kronične bolesnike.
- Svaki ovisnik u RH ima mogućnost liječenja, nema lista čekanja
- Uporaba opijatskih agonista najvažniji je početni element tretmana

Kvalitetno liječenje je dugotrajan proces s brojnim intervencijama i elementima

- **farmakoterapija**
- **psihoterapija, preodgoj, pomoć u osmišljavanju života**
- **obiteljski postupak**
- **edukacija, prevencija infekcija**
- ***hospitalne intervencije***
- **socijalne intervencije, socijalna reintegracija**
- **kontrole urina**
- **th. komorbiditeta**

*Samo davanjem **lijekova** nije moguće restrukturirati osobnost i izmijeniti poremećeno i nezrelo ponašanje ovisnika*

Sakoman, 2007.

Opijatski ovisnik u početku terapije nema kapaciteta

- Paralelno oslobađati se ovisnosti i suočavati se i rješavati brojne životne teškoće; one koje su prethodile uzimanju droga kao i one koje su se javile kao posljedica ovisnosti

*Zato je najisplativija opcija; **najprije održavanjem opijatskim agonistima uspostaviti kontrolu nad ovisnosti susprezanjem žudnje za uzimanjem heroina, a režimom davanja lijeka ovisnika zadržati pod stručnom kontrolom.***

Sakoman, 2006

Dobar **odnos** prema bolesniku,
pravi **izbor lijeka** i održavanje na
optimalnoj dozi, temeljna je
prepostavka sigurnog, kvalitetnog i
racionalnog liječenja heroinskih
ovisnika

Farmakoterapija: kada i kome
metadon ili buprenorfin?

sakoman, 2009

Kako odabratи pravi (bolji) lijek?

- Lijekovi se razlikuju, bolesnici se razlikuju

Radi manje adiktivnosti i višestruko manjeg rizika od predoziranja

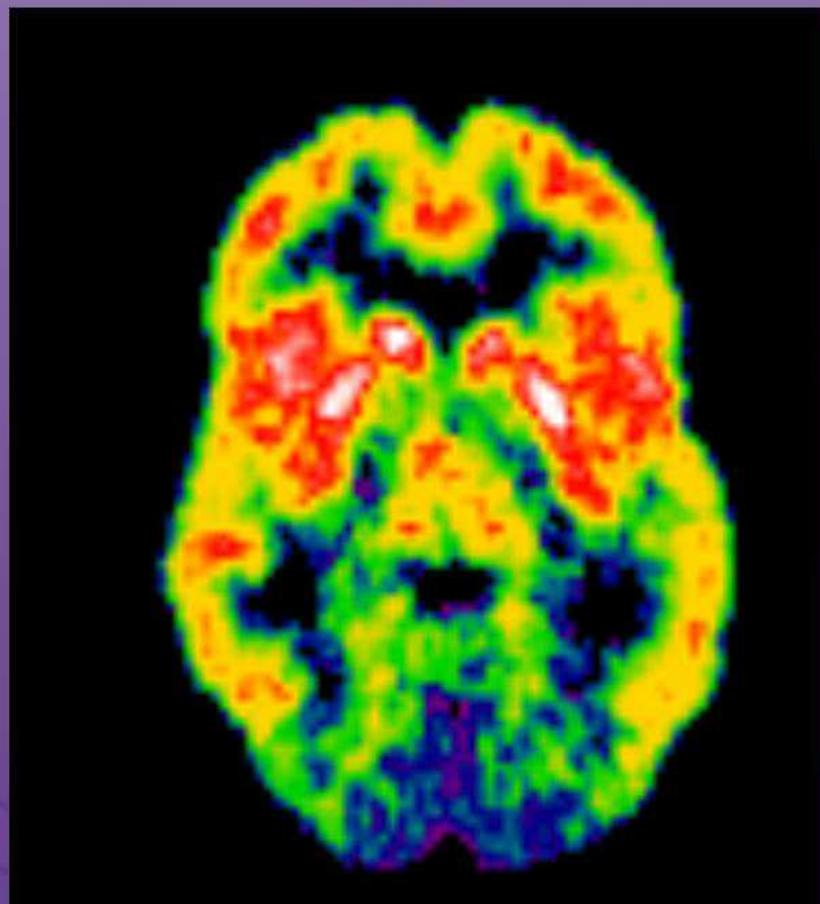
Stabilizacija (održavanje) na buprenorfinu se treba “ponuditi” kao prvu liniju medicinskog liječenja opijatskih ovisnika

- Ovisnik je taj koji na koncu **odlučuje i ima pravo na izbor**
 - **Potrebna prilagodba u odnosu na odgovor**

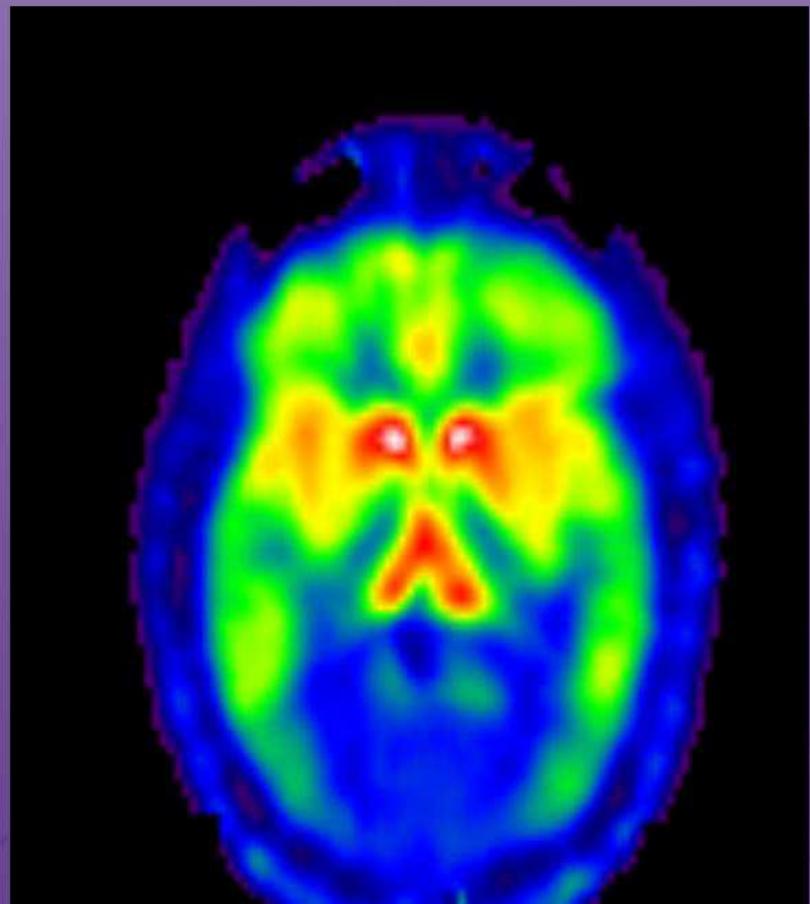
PET maps of human opioid receptors

μ, κ, δ

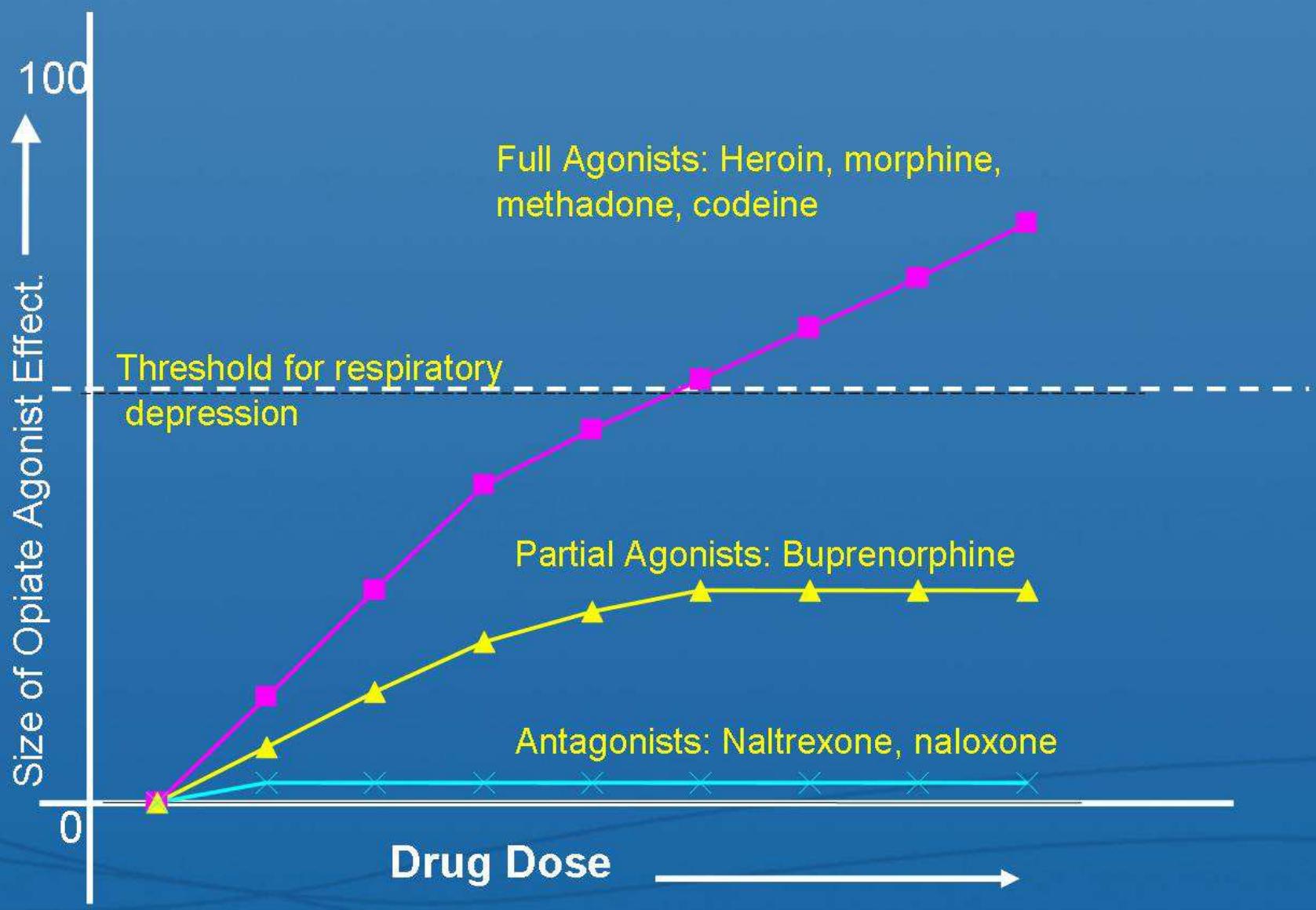
^{11}C -diprenorphine

μ

^{11}C -carfentanil

Classification of Opioids

Uz sama svojstva lijeka, čimbenici koji imaju utjecaj na izbor lijeka

- **Državna politika** tretmana sustavom kontrole, i Smjernicama za primjenu koje određuju režim izdavanja lijeka želi utjecati na ostvarenje 2 cilja: postići maksimalni javno-zdravstveni učinak uz **racionalizaciju** sredstvima
- **Individualni bolesnik**; njegovo znanje, očekivanja, iskustva, interesi, motivacija, klinička slika ovisnosti, ciljevi tretmana, trenutna terapija, režim izdavanja lijeka.
- **Liječnik**; sa svojim znanjem, iskustvom, motivacijom te poznavanjem i uzimanjem u obzir načela državne politike tretmana ali i poštivanja načela najboljeg liječenja koje sugerira individualnom bolesniku
- **Aktivnosti i mogući utjecaj farmaceutskih kompanija i distributera lijekova.**

Kod kojih ovisnika, kada pokušati detoks. i *drugs-free* pristup ?

- One koji to sami žele
- Terapeut sugerira da bi bilo isplativo barem pokušati a ovisnik pristaje.....
- onima koji dugo i stabilno apstiniraju od ilegalnih droga, nemaju žudnju za heroinom, ne fiksaju, koji ne potražuju sve više doze, ne uzimaju druge lijekove, nema težeg komorbiditeta,
- zreliji, životno sređen, koji imaju potporu okruženja i životnu perspektivu, nisu kriminalizirani...

Sakoman, 2006.

Posljedice brze detoksifikacije ili preniskih dnevnih doza:

- Slaba retencija u programu
- Visok % recidivizma heroinom
- Povećanje rizika od predoziranja i smrti
- Razočarenje ovisnika, obitelji, tima
- Povećan zahtjev za drugim lijekovima
- Uzimanje dodatnih količina ilegalnog metadona, lijekova, alkohola....

Sustav za praćenje liječenih ovisnika (Registar HZJZ)

- Hrvatska prati sve liječene ovisnike u zdravstvenom sustavu od **1978.** kroz središnji **Registar liječenih ovisnika**, koji vodi Zavod za javno zdravstvo
- **I za sve ranije registrirane ovisnike, ponovo se ispunjava upitnik za praćenje kod prvogjavljanja u bilo koji Centar za ovisnike u tekućoj godini.**
- Sukladno Zakonu, podaci se mogu koristiti isključivo za epidemiološko-statističke potrebe

Indikatori za evaluaciju državne politike tretmana (RH – EU)

- Prosjek dobi prvi liječenja; RH 26, EU 33
Retencija u programu 70% prvih 5 godina
Pokrivenost tretmanom (omjer ikad i nikad liječenih ovisnika; RH 70%, EU 50%)
- Distribucija aktivno liječenih u odnosu na vrstu programa; održavanje RH 70%, detox. redukcija doza, 20%, drug free 10%

Metadon : buprenorfin (RH, EU)

- RH metadon, mop. 45%, prosječna doza održavanje 90mg
- EU metadon, mop, heroin, oko 75%.
- RH, buprenorfin 55%,
(bup/nx:bup,80:20),prosječna doza 11 mg
- EU, buprenorfin 25%

Karakteristike opijatskih (podaci o liječenim u 2011.

- Prvo uzimanje bilo koje droge 16 god.
- Prva uzimanja opijata 21. god
- Prvo fiksanje (IV 70%), počinju u 22 g,
• ovisni 23 g
- HCV seropoz. 35%, HBV, 7%, HIV 0,5%
(Španjolska HIV, 5%, Estonija 60%, Većina evropskih država ima značajno više HCV zaraženih (preko 50%) nego Hrvatska.

Liječeni ovisnici (Registar, HZJZ) 2011-2003. Prosječne dobi, opijati

- Srednja dob prve uporabe (bilo koje sredstvo)
 - **16,1 – 16,0 godina**
- Srednja dob prvog uzimanja heroina
 - **20,3 – 20,1 godina**
- Srednja dob prvog i.v. uzimanja
 - **21,7 – 21,2 godina**
- Srednja dob prvog dolaska na liječenje
 - **26,4 – 26,2 godina** HZJZ

Problemi zatvori

- Zatvori su puni ovisnika.
- Ne poštuje se preporučeni protokol (EMCDDA) i načelo prema kojem se tretman ovisnika u zatvorima kao i prava pacijenata, trebaju izjednačiti s onim u javnom zdravstvu.
- U zatvorima je omogućeno korištenje buprenorfina, u manjoj mjeri i metadona. Forsira se detox protivno volji ovisnika, preniske doze....

Opijati, epidemiološke karakteristike, trend, Hrvatska

- Ukupno je u evidenciji i praćenju Registra oko 31.000 osoba (sve droge), od čega oko **18.000 opijatski ovisnici.**
- Aktivno u medicinskom tretmanu godišnje oko 6500 opijatskih ovisnika a s osobama liječenim u zatvorima preko 7000

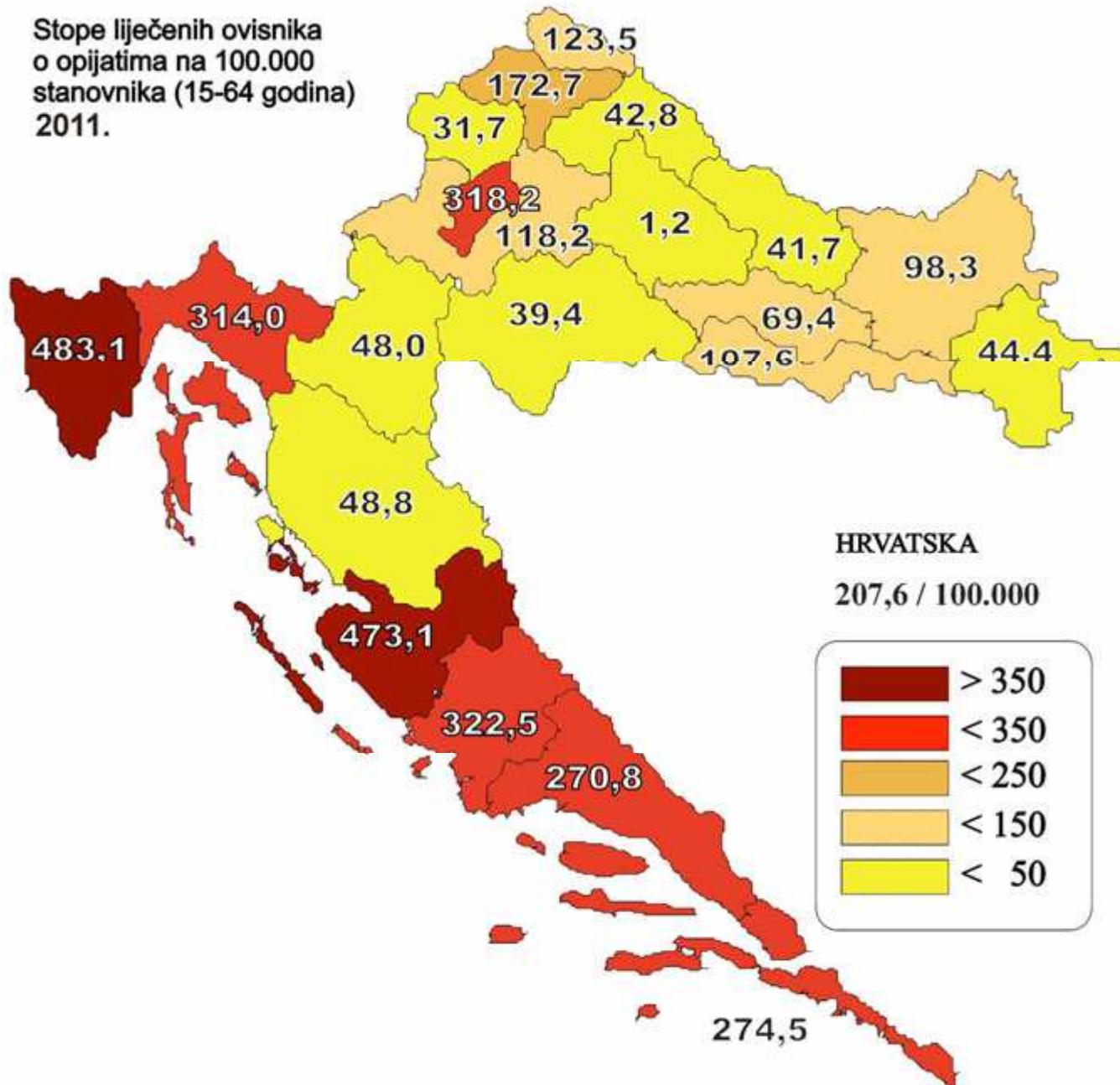

Nevjerojatne razlike u prevalenciji po županijama

- Što je uzrok tome???

Stopa lječenih ovisnika
o opijatima na 100.000
stanovnika (15-64 godina)
2011.

Osobe liječene u zdravstvenom sektoru zbog zlouporabe droga (HZJZ)

Godina	Ukupno liječeni	Ukupno opijatni	Prvi put liječeni	Prvi put opijatni
2000.	3.899	2.520	2.026	1.009
2001.	5.320	3.067	2.253	1.066
2002.	5.811	4.061	2.067	846
2004.	5.768	4.163	1.619	732
2006.	7.428	5.612	2.002	877
2008.	7.506	5.832	1.674	769
2009.	7.733	6.251	1.482	667
2010.	7.550	6.175	1.180	430
2011.	7.665	6.198	1.153	345

Drug-induced deaths

- EU prosjek 22 osobe na milijun st. 15-64
- Norveška 82 osobe,
- Estonija 146 osoba
- Hrvatska **21** osoba, (broj smrti značajno smanjen od 2007.)

SMRTI OD PREDOZIRANJA (opijatima)

Prosjek dobi smrti u 2011. je bio 35 godina

	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.
Predoziranje heroinom	51	82	58	37	23	13
Predoziranje metadonom	20	22	22	17	38	38
Predoziranje opij. ukupno	71	104	80	54	61	51

Predoziranje (RH) 2011.

- Prosjek dobi smrti 35 godina
- Omjer ikad : nikad liječeni među umrlima
70:30

Kvaliteta nalaza patologa

- Preko 70% umrlih kod kojih je u tijelu ustanovljen metadon, su ovisnici koji su bili u OST metadonom.
- U tijelu je kod mnogih bilo BZD, heroina, možda i alkohola
- Kod nekih je ustanovljena masivna plućna embolija a „uzrok“ br.1 smrti navedeno je predoziranje metadonom
- Bilo je tu i depresivnih ovisnika (suicid?) ili onih s kardijalnim problemima (poremećaj ritma...)

Što je utjecalo na **rast** do 2007. a onda od 2008. **pad** broja umrlih?

- Utjecaj na politiku tretmana tadašnje voditeljice Ureda za droge i snažna kampanja u medijima
- Komune, detoksifikacija („drug free“) afirmirani kao najbolje rješenje
- S druge strane uporaba metadona (OST) je prezentirana kao „drogiranje na račun države“.
- Što više ovisnika izloženo diskontinuitetu uzimanja opijata (detox), veći je rizik smrti

Uzrok povećanja potražnje za mtd i bup na „ulici”, posljedice

- Značajno smanjenje dostupnosti heroina
- Slabo ekonomsko stanje mladih (i ovisnika posebno) radi nezaposlenih (“živjeti od dilanja”)

Ipak metadoni buprenorfin još uvijek su rijetko inicijalna (opijatska) droga o kojoj postaju ovisni među ovisnicima koji se javljaju na prva liječenja

Posljedice jače kontrole izdavanja lijekova ili centralizacije...

- Pad interesa za liječenje
- Slaba dostupnost programa
- Velika koncentracija ovisnika na mjestu distribucije lijekova
- Otežana psihosocijalna rehabilitacija
- Veći troškovi za ovisnike (putovanje)

Slaba karika našeg sustava; Problemi motivacije LOM

- Mnogi GP sve slabije motivirani
- Puno posla i gubitak vremena za rad s ovisnicima a za to im država (HZZO) ništa dodatno ne plaća
- Gube vrijeme za podizanje metadona u ljekarnama, moraju raditi pripravke, pripremati doze za odlazak na put....
- Pa ne poštju Smjernice....Neki preopterećeni sa preko 20 ovisnika

Rješenja

- Platiti liječnicima taj dodatni angažman s ovisnicima
- Pojačati stručni i inspekcijski nadzor (MZ) rada LOM (malo više represije....)
- Osigurati da ljekarne pripremaju i pakuju dnevne doze metadona
- Poboljšati stručnost u radu ovlaštenih liječnika u Centrima radi bolje procjena ovisnika sklonih kriminalu i (adekvatnost doza, stroži režim....)

Zaključno:
**Rezultati sustava za kontrolu u
svezi droga su izvanredni.**

**Što je najviše pridonijelo
smanjenju **incidencije**
i broja **umrlih** (od 2008.)
opijatskih ovisnika?**

Pod broj 1.

Kvaliteta sustava za otkrivanje i medicinsko liječenje ovisnika.

Danas je na ulicama hrvatskih gradova malo aktivnih ovisnika izvan sustava tretmana.

Doprinos su dale i terapijske zajednice.

Svaki ne ulici ostavljen heroinski ovisnik „proizvede“ u životu nekoliko novih ovisnika

Pod broj 2.

- Od 2009. dogodilo se značajno poboljšanje rada represivnog aparata
- (Usmjerenost na organizirani kriminal i suzbijanje korupcije)
- Značajno se smanjila ponuda i dostupnost heroina. Procjena je da se u 2011. godini na heroin potrošilo oko **100 milijuna eura manje** nego prije 10 godina

Slaba dostupnost heroina pridonijela je.....

- smanjenju broja novih ovisnika
- padu broja umrlih od predoziranja
- boljim rezultatima tretmana, manje recidiva
- većom potražnjom za ilegalnim metadonom, buprenorfinom....
- a time i relativno većem riziku smrti od predoziranja metadonom

Hrvatska je ogledni primjer zemlje u evropskom prostoru po organizaciji sustava za prevenciju i tretman ovisnika.

I na planu represije se očekuje daljnje poboljšanje (smanjenje dostupnosti heroina)

Očekujemo daljnji trend smanjenja incidencije opijatskih ovisnika, broja umrlih i zaraženih virusnim bolestima

**Zahvalujem na Vašoj pažnji i
strpljenju**

